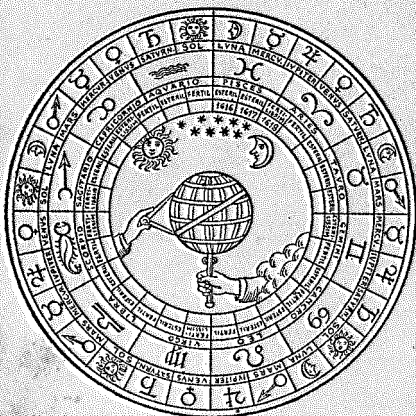

CAP D'ANY

1958

RAIXA

CAP D'ANY

RAIXA

1958

Palma de Mallorca
EDITORIAL MOLL

¿Llengua o dialecte?

He escrit amb un cert encongiment, per no dir una certa temença, el títol que encapçala aquestes ratlles. La distinció entre llengua i dialecte pertany a una sèrie de conceptes tan bàsics i elementals de la lingüística, que sembla que qualsevol persona dotada d'alguna cultura general no ha de tenir la més petita dificultat a distingir-los. Sembla que tothom hauria de comprendre clarament que un *dialecte* és una varietat d'una *llengua*, de la mateixa manera que, en la nomenclatura de les ciències naturals, *espècie* vol dir una varietat d'un *gènere*, i que així com un gènere sol estar format per algunes espècies sense que cap d'elles sigui el Gènere per excel·lència, també una llengua es compon de diferents dialectes, sense que cap d'ells sigui la Llengua. I si establim la comparança amb termes de la geografia política, la relació entre llen-

gua i dialecte és semblant a la que hi ha entre *Estat* i *província*: el conjunt de les províncies forma l'Estat, com el conjunt de dialectes forma la llengua (amb la diferència, però, que una província pot passar d'un Estat a un altre com a conseqüència d'una simple guerra, mentre que un dialecte no sol passar d'una llengua a una altra per cap esdeveniment polític, per més important o durador que sigui: l'Alsàcia ha anat i vingut, com una pilota, entre Alemanya i França, però la llengua parlada a Alsàcia era i és una varietat —un dialecte— de l'alemany).

De fet, però, aquesta distinció tan clara resulta un problema complicat per a molta gent, i origina sovint disputes apassionades. Vet-aquí, com a botó de mostra, tres casos que fa poc temps, i amb pocs dies d'interval, he tingut ocasió d'observar a Mallorca:

a) Dos nens de nou o deu anys, un de castellà i un de mallorquí, passaren discutint pel meu costat. No vaig sentir l'argumentació del mallorquí, però sí la resposta de l'altre, dita en to enèrgic que no admetia rèplica (i no en va tenir): *Pero yo hablo una lengua, y tú un dialecto!*

b) Aquest mateix tema es plantejà en-

tre un grup de nois que acabaven d'aprovar el Batxillerat superior —i l'havien preparat junts—. Immediatament es dividiren en tres partits: un que defensava, amb gran convicció i energia, que a Espanya no hi ha més llengua que l'espanyol o castellà, i que tant el català com el mallorquí són dialectes seus; un altre grup, molt menys cridaner, defensava l'ortodòxia lingüística, i el tercer es situava decididament a l'altre extrem: castellà, català i mallorquí són tres llengües diferents, independents una de l'altra. Discutiren llargament, i al final cadascú se'n tornà a casa, aferrat, més que abans, a la seva idea primitiva.

c) A un «col·loqui de premsa» sobre temes literaris, celebrat a Palma, algú al·ludí a Costa i Llobera i Joan Alcover, i a altres escriptors de Mallorca, dient que escrivien en català; moments després, un dels assistents demanava explicacions sobre aquesta denominació, afegint, amb un to si és no és ofès: «¿És que el mallorquí no compta per a res?».

Aquests exemples es podrien multiplicar indefinidament, no sols amb casos succeïts a Mallorca sinó també a Barcelona i a tot el

domini de la llengua catalana (i no parlem de la idea que els castellans solen tenir sobre aquest tema). No hi ha dubte que, sobre aquest punt, la confusió és profunda i general, inclús entre gent de cultura bastant elevada.

¿Quin és el motiu d'aquest fenomen? Segurament són diversos i de naturalesa diferent.

En primer lloc, cal considerar que la paraula *dialecte* és generalment interpretada en sentit pejoratiu. Es tracta d'un fenomen de psicologia col·lectiva que consisteix a donar a una paraula un sentit —melioratiu o pejoratiu, i de vegades simplement erroni— que en si no té, i que pot arribar a determinar un canvi del significat del mot. L'enviliment d'una paraula és degut moltes vegades a un eufemisme —com en el cas de *beneit* (que originàriament significava 'beneït') o el de *amiga*, que té molt sovint un sentit desagradable que originàriament no tenia—; altres vegades es tracta d'una paraula pertanyent a un «lèxic de grup» i que en arribar a la llengua general és mal interpretada pel poble. Aquest és el cas del mot *dialecte*, que pertany en realitat al lèxic de la ciència lingüística i s'ha generalitzat i es troba avui en la llengua

corrent, però considerablement envilit. El cas és que la gent que no ha estudiat les definicions científiques de *llengua* i *dialecte* s'imagina per instint la llengua com una senyora molt noble i molt ben vestida, de la qual els dialectes són pobres i humils servidors. D'aquí la reacció de repulsa que tanta gent manifesta en sentir qualificar de *dialecte* la parla pròpia.

Aquest fenomen de psicologia col·lectiva no és exclusiu del nostre país, sinó ben general. Ell explica el concepte desfavorable que de la paraula *dialecte* tenen els infants i la gent mancada de cultura lingüística. Però no és suficient a explicar que moltes persones que posseeixen un certificat de *Revàlida*, de *Grado Superior* o de la nova i pomposa *Madures* —per no dir inclús un títol universitari—, tinguin la mateixa confusió d'idees. Aquí intervenen ja altres causes.

Una d'elles és la falta de serietat científica amb què es «fabriquen» entre nosaltres els elements bàsics per a la formació cultural dels pobles: llibres de text i periòdics.

Hi ha llibres —no tots, sortosament— que en lloc d'aclarir als alumnes aquesta qüestió, sembla que s'hagin fet el propòsit de com-

plicar-la tant com sigui possible. Citarem, per exemple, el cas d'un llibre del senyor Ernesto Giménez Caballero (*«El Examen de Grado Superior»*, Madrid, 1955), que es presenta com una espècie de «vademècum» dels aspirants al títol de Batxillerat superior i va avalat pels comentaris elogiosos d'una dotzena de grans personalitats. A la pàgina 36, aquest llibre diu —ajustant-se estrictament a l'ortodòxia lingüística— que el basc és una llengua pre-romana i que les llengües romàniques són: italià, sard, dàlmata, francès, llengua d'oc, romanès, castellà, gallego-portuguès i català. Però un poc més endavant (pàg. 45) ens surt amb aquesta categòrica afirmació: «Hoy en España sólo existe una Lengua general: el español. Todo lo demás son riquezas dialectales». I entre aquestes «riquezas dialectales» situa el basc, el gallec i el català.

Davant aquestes contradiccions, l'estudiant, si té sentit crític, pensarà que l'autor no sap què es diu i que els personatges que elogia- ren l'obra no havien llegit aquest capítol —¿o potser no es referien a aquesta obra?—, i procurarà esbrinar la cosa per altres mitjans. Però si no té sentit crític, pensarà que tot això és un embolic i, després de decidir que

allò que ell parla és llengua i ben llengua, no s'hi amoïnarà més.

Els diaris també contribueixen eficaçment —en aquest punt com en tants d'altres— a la desorientació general. Sembla talment com si l'expressió «llengua catalana» fos una fórmula *tabú*, i que el simple fet d'escriure-la pogués desencadenar tota mena de desgràcies. El fet és que ja fa molt de temps que ha estat eliminada del llenguatge periodístic —a Mallorca, almenys—. El seu succedani fou, en principi l'inevitable *dialecto*, però després deuen haver pensat que potser en feien un gra massa i han acudit a una nova fórmula: la *lengua vernàcula*, que per la gent poc culta resulta més confosa encara que *dialecte* (¿com han d'anar a pensar que la *lengua venàcula* de Madrid és el castellà, si no han sentit mai ningú que l'anomeni així?), i aviat serà interpretada com una mena de classe mitja lingüística, que no es podrà comparar amb la Llengua, però sí permetre's el luxe de mirar amb desdeny els pobres dialectes

Una tercera causa —la més important, i la que dóna eficàcia a les altres dues— és la situació francament desavantatjosa en què es troba actualment el català. Desprovist de les

prerrogatives que dóna l'oficialitat i privat dels mitjans de divulgació que arriben a la massa del poble (ensenyança, periòdics, ràdio, etc.), és natural que sigui considerat per bona part d'aquesta massa com un *dialecte* desheretat de la fortuna. I si bé aquestes restriccions originen sovint una reacció d'amor a la pròpia parla, aquesta amor es dirigeix concretament a la parla local —el català central, el mallorquí, el valencià—, sense assolir una visió de conjunt.

I aquí ens trobam amb un altre aspecte del problema, molt important també, que afecta especialment les Balears i el País Valencià. És en aquests llocs on les discussions sobre llengua i dialecte resulten més complicades i apassionades. I és que llavors el problema és doble: per una part, es tracta de veure que la parla pròpia pertany a una llengua diferent del castellà, i això és fàcil, i a més a més agradable; però després cal admetre que aquesta llengua que parlam no és el mallorquí, o el valencià, sinó el *català*, i contra aquesta idea reaccionen en general violentament, mallorquins i valencians. És un fet dolorós, però real, i cal fer-se càrrec d'aquesta realitat, si volem tenir alguna possibilitat de posar-hi remei: la immensa majoria dels mallorquins

refusen per instint d'esser inclosos en el denominatiu de *català*. I conec persones de cultura que afirmen molt satisfets que ells escriuen sempre les cartes a la família i als amics en *mallorquí* i senten un gran interès per la literatura *mallorquina*, però que no volen saber res del català ni de literatura catalana. Aquesta postura es reflecteix clarament en el mercat de llibres: les obres d'autor baleàric tenen a les illes una venda reduïda, però així mateix ben acceptable; en canvi els altres llibres catalans obtenen una difusió escassíssima.

Per les notícies que tinc, a València passa exactament el mateix. I és ben de doldre que una bona part de la gent que té consciència de la personalitat de la nostra llengua, es perdi per a la cultura, per culpa d'un localisme mal entès.

Les causes d'aquest fet, crec que són principalment dues. Primerament, un altre fenomen de psicologia col·lectiva: l'instintiu moviment de repulsa de valencians i baleàrics (amb exclusió potser dels eivissencs) en sentir-se anomenar *catalans*. Crec que la cosa resultaria molt més fàcil si la llengua, en lloc de dir-se catalana, tingués un altre nom

que no la vinculàs tan estretament amb una sola regió del país. Això que la llengua de Mallorca o la de València, que en el mapa es veuen tan clarament separades de la regió anomenada Catalunya, siguin *dialectes* del català, sol esser de mal empassar per un mallorquí o un valencià. Supòs que les causes d'aquesta repulsa instintiva, com de l'antipatia també instintiva que domina contra els catalans en els llocs indicats, cal cercar-la en circumstàncies històriques (un il·lustre historiador català m'ha insinuat alguna cosa sobre aquest punt), però en tot cas el factor afectiu ha d'haver pesat considerablement, perquè de circumstàncies històriques en favor de la denominació de català no en manquen; basta recordar que gairebé tots els mallorquins descendim de catalans, i que Ramon Llull —el nom gloriós que hom invoca de seguida en parlar de la literatura mallorquina— fou fill de pares catalans que s'havien establert a Mallorca en el moment de la conquesta, quatre o cinc anys abans del naixement de Ramon.

Malgrat això, la repulsa existeix. I es troba considerablement fomentada per un altre fet —la segona causa a què al·ludíem—: la poca flexibilitat i comprensió que els catalans de

Barcelona i dels seus contorns solen manifestar envers els altres dialectes de la llengua. Aquesta incomprensió és, també, en gran part instintiva, deguda a una mena de sentiment de superioritat que els fa pensar que la manera de parlar més «catalana» és la d'ells, i i que per tant són els altres els qui han de procurar adaptar-se. Quan un mallorquí es troba a Barcelona, adopta generalment una d'aquestes dues posicions: o renuncia a la llengua pròpia i parla l'oficial, o bé —i és el cas més freqüent— s'esforça a imitar de la millor manera possible la parla barcelonina (i al cap de poc temps ho ha aconseguit gairebé del tot); no n'hi ha cap, però, que es quedi tancat dins el seu mallorquí pensant que per poc que els altres s'esforcin el poden entendre fàcilment. En canvi, els barcelonins que s'estableixen a Palma segueixen parlant sempre el seu català central, sense esforçar-se gens ni mica a adaptar-se a les peculiaritats mallorquines. I això que no tindria cap importància en circumstàncies normals de la llengua (els castellans actuen de la mateixa manera en relació amb els altres dialectes i ningú no se n'estranya), en les condicions actuals té indubtables efectes perjudicials.

La mateixa incomprensió es manifesta també —i té una ressonància més reduïda però més nociva, perquè actua damunt el sector culturalment més interessant— en la intransigència que els catalans del centre adopten davant les formes dialectals —per llegítimes que siguin— que alguns escriptors s'atreveixen a usar i que a ells els resulten estranyes. Aquesta intransigència, sovint injusta, és probablement inconscient, deguda a un instint de comoditat que no els deixa veure que l'esforç que tan naturalment exigeixen dels altres és molt superior al que haurien de fer ells mateixos per a transigir. De fet, el mallorquí o el valencià que es posa a escriure (o simplement a llegir) en català, es veu obligat a renunciar i renuncia de bon grat, a una multitud de construccions i de mots ben llegítics però inusitats en el dialecte central i poc usats en la llengua literària (recordem que mots tan de la llengua corrent com són *galleda*, *escombra*, *mitja*, *pantalons*, *gos*, *gat*, *enraonar*, *soroll*, són en mallorquí *poal*, *granera*, *calça*, *calçons*, *ca*, *moix*, *xerrar*, *renou*; i la llista podria continuar indefinidament); això, que en qualsevol circumstància suposa un esforç considerable, ho és encara molt més en les circumstàncies

actuals, en què un mallorquí que no hagi estat a Barcelona no té altre mitjà de conèixer totes aquestes formes, si no és el diccionari.

És indubtable, doncs, que s'han mostrat injusts i exagerats aquells qui, sense donar mostres d'apreciar, ni tan sols de notar, aquest esforç, han protestat —públicament o privadament, i fins per un curiós sistema de cartes múltiples—, amb termes de gran èmfasi, perquè un escriptor mallorquí ha escrit *retxa* en lloc de *ratlla* i *empassolar* en lloc d'*empassar*, o perquè un valencià escriu *nàixer* i *seua* en lloc de *néixer* i *seva*. I, naturalment, han estat també exagerades les reaccions que això ha provocat —potser l'única pública és la de Jaume Vidal en el seu article sobre la novel·la *Bearn* de Dhey, aparegut en el n.º 3 de *Ponent*—. Són incidents molt desagradables, i que tenen conseqüències molt pitjors que les causes que els han provocat.

¿Quin remei hi ha per a aquest estat de coses? D'eficàcia immediata, cap, perquè l'únic que gairebé ho podria esser —l'oficialitat de la llengua— està per ara fora del nostre abast. Però es pot fer alguna cosa —i potser a la llarga molta cosa— a base de fomentar la correcta difusió de les nocions de llengua i dia-

lecte, destruint així prejudicis injustificats, i, sobretot, intensificant la comprensió —i els contactes, que són la base de la comprensió— entre els parlants dels diferents dialectes de la nostra llengua. El contacte pot ésser físic o aconseguit per la lletra impresa. I en aquest aspecte —que ha estat l'objectiu fonamental de *Raixa* des de la seva aparició— crec que s'han obtingut grans progressos, aquests darrers mesos, gràcies a l'esforç entusiasta i conscient d'un grup d'editors joves de Barcelona que han sabut veure el problema i la manera de combatre'l. I gràcies també a alguns aplecs literaris que, reunint en ambients diferents molts escriptors, lectors i editors de totes les contrades de la llengua, han contribuït a l'establiment i refermança de lligams de germanor que poden ésser molt profitosos a la nostra cultura.

ANNA MOLL